

Slovenske čebelice kot žrtve pokriznega obdobja

Ciril Oberstar

Se sploh še kdo spominja Hilde Tovšak, direktorice, ki je poskušala prevzeti nekdanje državno podjetje Vegrad in pri tem povzročila večmilijonsko dolžniško luknjo in propad enega največjih slovenskih gradbenih podjetij? Tudi če se je, se verjetno ne spominja njenega manjšega prekrška, ki zaradi močne moralne note v javnosti sicer ni ostal povsem neopažen. Gre za okoli 450.000 EUR, ki jih je kot direktorica in večinska lastnica svoje družbe odtujila blagajni vzajemne pomoči, ki je delovala znotraj Vegrada. Če bi del tega denarja ne bil namenjen družinam pokojnih delavcev podjetja, bi novica verjetno nikoli ne prišla v časopise. Blagajne vzajemne pomoči same po sebi namreč redko pritegnejo pozornost medijev. Kljub temu, da jih je od letošnjega aprila najbrž že kar nekaj prenehalo delovati. A vse kaže, da BVP, kakor se imenujejo s kratico, ali čebelice, kakor jih imenujejo uporabniki, raje umirajo v senci in tišini kakor na očeh javnosti.

Starejši bralci bodo zagotovo še vedeli, kaj pravzaprav sploh je blagajna vzajemne pomoči, saj je bila obvezna spremljevalka nekdanjih socialističnih podjetij; drugi se je bodo spominjali kot precej redko vrsto solidarnostnega sklada, ki ji je uspelo preživeti celo razpad Jugoslavije; mlajši od trideset let pa tega inštituta vzajemne pomoči najbrž ne poznajo več, razen če so po naključju vključeni v kakšen sindikat ali delajo v javni ustanovi, kjer te vrste blagajne še niso povsem zamrle. Slovenske čebelice (BVP) so skratka redka, a še ne povsem izumrla vrsta institucije.

Čeprav obstaja več različnih modelov BVP, gre pri večini za solidarno skupnost posameznikov, ki na tak ali drugačen način zbirajo sredstva v zato posebej namenjenem skladu, da bi kas-

neje iz zbranih sredstev lahko izplačali pomoč tistim, ki so je potrebni, kar lahko storijo ali v obliki brezobrestnega posojila ali pa v obliki nepovratnih sredstev in posmrtnin družini pokojnega člana. Obstajajo skladi BVP, v katere se vplačuje minimalna članarina (2 ali 3 evre), ki se po tem članom ne vrne, tako zbrana sredstva pa se porabijo za izplačilo posmrtnin, kakor je bilo v primeru Vegrada. A najbolj razširjen model blagajne je varčevalni model. Vanj člani vsak mesec ob prejemu plače (za odtegljaj običajno poskrbijo kar računovodstva v podjetjih in ustanovah) vplačajo dogovorjeno vsoto denarja, ki redko presega 10 EUR. Znesek se pribeleži na varčevalni račun člana oziroma na njegovo ime, doda pa se vsem zbranim sredstvom sklada. Varčevanje članov je brezobrestno, saj se iz obresti na skupna sredstva, ki jih izplačuje banka, kjer je račun BVP odprt, navadno pokrivajo stroški vodenja blagajne. Z vplačilom v sklad oziroma s takšno obliko varčevanja pridobi član pravico do brezobrestnega posojila, s katerim lahko prebrodi morebitne finančne težave ali nepredviden večji strošek. Seveda imajo starejši člani več privarčevanih sredstev in so v sklad prispevali več, mladi zaposleni pa bistveno manj. Toda ravno v tem je ena izmed pomembnih komponent solidarnosti, mladi zaposleni (če ne izhajajo iz premožnih družin) imajo običajno tudi večjo potrebo po dostopu do dodatnih finančnih sredstev, bodisi zato, ker si kot mlade družine šele ustvarjajo svoje življenjsko okolje (stanovanje, avto, pohoštvo ...), bodisi zato, ker na bankah zaradi nerednih zaposlitev ali že obstoječih kreditnih obremenitev težje dobijo posojilo ali pa jim ga banke odobrijo pod zelo slabimi pogoji.

Ker literature o BVP ali čebelicah skoraj ni, je težko izvedeti, kako in kdaj natančno naj bi nastale. Blagajna vzajemne samopomoči, ki še vedno deluje znotraj Društva upokojencev Slovenije, je bila denimo “ustanovljena pred 67 leti, daljnega leta 1946”, kakor pravi njihovo poročilo iz leta 2013. Na podlagi skopih zgodovinskih virov je vseeno mogoče sklepati, da vzajemni skladi niso nujno organizirani znotraj sindikatov, kar je danes večinska praksa, ampak gre pogosto za predsindikalno obliko pomoči med delavci. Še danes v Sloveniji obstaja precej blagajn, ki niso vezane ne na sindikat ne na kakšno drugo pravno osebo. Takšna je na primer čebelica gledaliških delavcev v Ljubljani, ki je samo dve leti mlajša od upokojenske, ustanovljena je bila leta 1948, in še danes šteje okoli 500 članov, a se je nedavno zaradi spremembe zakonodaje morala preoblikovati in možnost nadaljnega obstoja poiskati znotraj sindikata. Podobno je s čebelico na ZRC SAZU, ki ni delovala niti v okviru delodajalca njenih članov (ZRC SAZU) niti v okviru sindikata.

V teh spremembah je tudi razlog našega zanimanja za usodo blagajn vzajemne pomoči. Nedavno je namreč prišlo do spremembe v bančni zakonodaji, ki je med drugim povzročila, da je naša največja banka v državni lasti ukinila tip tekočega računa, ki ga je večina slovenskih čebelic uporabljala za svoje delovanje. Še pred kratkim je letak banke NLB naznanjal, da lahko banka odpre “poslovni račun za neregistrirane skupnosti skupini oseb, ki nima urejenega statusa oziroma ni vpisana v noben javni register”. Skupina posameznikov je lahko odprla skupen transakcijski račun, tudi če niso bili člani nobene pravne oblike organizacije (na primer društva). Ne glede na to, da danes ni težko ustanoviti društva, je oblika transakcijskega računa za “neregistrirane skupnosti” bila pomembna, ker je s tem neka finančna institucija (banka) brez nadaljnega priznavala skupnost posameznikov kot morebitno skupnost s finančnimi interesi, ki ne potrebuje “vpisa v noben javni register”.

Banke imajo seveda dobre razloge za ukinjanje te vrste računov. Namesto enega samega tekočega računa, namenjenega skupnemu varčevanju več posameznikov, bodo zdaj morali varče-

valci vsak odpreti svojega in zanj banki seveda plačati tudi stroške vodenja vseh teh računov. Namesto brezobrestnega posojila iz skupnih sredstev blagajne vzajemne pomoči bo banka lahko zdaj posameznikom ponujala posojila po komercialni obrestni meri ... Ni pa jasno, zakaj so banke, ki bi od gospodarske krize naprej morale poostreno nadzirati predvsem svoje lastno poslovanje, pri ukinjanju računov za neregistrirane skupnosti dobile podporo zakonodajalcev. Nikjer namreč ni bilo mogoče brati o kakšnih prevarah, povezanih z računi za neregistrirane skupnosti ali zlora-bah teh računov za kakšne sumljive posle.

Tako imamo pred sabo eklatanten paradoks, da država bankam, ki so s svojimi finančnimi ekscesi bistveno prispevale če ne celo povzročile finančno krizo, pomaga pri razgradnji oziroma pri komercializaciji in poblagovljenju še enega mehanizma družbene solidarnosti med posamezniki, ki ne koristi le tem posameznikom, temveč tudi celotni družbi, saj so člani s čebelico iznašli način, kako si bodo med seboj pomagali, ne da bi pri tem bremenili državo ali njena sredstva.

Čeprav so računi za neregistrirane skupnosti majhen, statistično zanemarljiv in obrobni družbeni pojav, je mogoče prav v njihovem ukinjanju razbrati jasen simptom današnje družbe in duha časa. Zdi se, da tu ne gre le za zakonodajno podporo bančnim zaslužkom ampak za širše družbeno dogajanje. Tendenca tega dogajanja se kaže v tem, da je pri višjem menedžmentu v javnih upravah ali zavodih, ki še poznajo skupne oblike varčevanj, prišlo do mehke kriminalizacije blagajn vzajemne pomoči, zaradi česar je nekaj javnih zavodov svojim računovodstvom že prepovedalo odtegovati prispevke za čebelico in tako izredno otežilo delovanje BVP. Temu mnenju so začele pritegovati tudi sindikalne centrale, na primer nadzorni svet SVIZ (Sindikata vzgoje, izobraževanja, znanosti in kulture Slovenije), ki blagajn vzajemne pomoči uradno ne podpira več, čeprav je znotraj lokalnih izpostav SVIZ-a še vedno deluje veliko čebelic.

Prepričanje o nelegalnosti delovanja BVP je povezano s tem, da naj bi vsakršno posojanje denarja spadalo pod bančno dejavnost, kar je seveda smešno. Posojanje denarja je kot vsaka dejavnost lahko posel, lahko pa tudi ni. V primeru brezobrestnega posojanja denarja, ki ga skupnost posameznikov solidarno posoja sama sebi oziroma svojim članom, ne gre za komercialno delovanje. Tukaj si noben posrednik ne izposoja denarja zato, da bi ga pod sebi ugodnejšimi pogoji dal na voljo drugim, in sicer že preprosto zato ne, ker ni nobenih posrednikov. Denar si posojajo ljudje med seboj in težko je reči, da gre za bančno dejavnost, tako kot je težko reči, da gre za trgovsko dejavnost, če vsak v hiši speče piškote in jih deli z drugimi stanovalci.

Vse kaže, da živimo v času, ko si je alternativne oblike solidarnostne pomoči težko že zamisljati, kaj šele udeleževati. Ta ugotovitev pa je pravzaprav še hujša kot to, da gre pri ukinjanju računov za neregistrirane skupnosti za komplot zakonodaje in bančnega posla, zaradi katerega iz družbe izginja še ena avtohtona oblika vzajemne samopomoči in solidarnosti, ki je paradoksalno postala žrtev zaostrovanja bančnih pravil zaradi krize. Gre za enega od paradoksov modernega časa, ko žrtev pretirane regulacije postanejo inštituti, ki ščitijo solidarnost manj premožnih. Pretiran legalizem, ki varčevalce čebelic usmerja na banke, češ da bodo one ta posel opravljale bolj profesionalno, pa je naravnost absurden tudi zato, ker prihaja po obdobju, kjer so ravno velike banke s svojimi legalnimi posli varčevalcem povzročile toliko gorja.